

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a cincea)
8 iunie 1999*

C.P.M. Meeusen
împotriva
Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep

Cauza C-337/97

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, introdusă de Commissie van Beroep Studiefinanciering)

„Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 – Libera circulație a persoanelor – Noțiunea de «lucrător» – Libertatea de stabilire – Finanțarea studiilor – Discriminare pe motiv de cetățenie – Condiție privind reședința”

În cauza C-337/97,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 din Tratatul CE), de către Commissie van Beroep Studiefinanciering (Țările de Jos), de pronunțare, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

C. P. M. Meeusen

și

Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolelor 48 și 52 din Tratatul CE (devenite, după modificare, articolele 39 și 43 din Tratatul CE), precum și a articolului 7 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2),

CURTEA (Camera a cincea),

compusă din domnii J.-P. Puissechet, președinte de cameră, P. Jann (raportor), J. C. Moitinho de Almeida, C. Gulmann și D. A. O. Edward, judecători,

avocat general: domnul A. La Pergola,
grefier: domnul H. A. Rühl, administrator principal,

luând în considerare observațiile scrise prezentate:

– pentru doamna Meeusen, de către domnul P. J. M. Meeusen, tatăl reclamantei din acțiunea principală,

– pentru Guvernul Țărilor de Jos, de doamna A. H. M. Nierman, ambasador al Regatului Țărilor de Jos în Luxemburg, în calitate de agent,

*Limba de procedură: olandeza.

– pentru guvernul german, de domnul E. Röder, Ministerialrat în Ministerul Federal al Economiei, în calitate de agent,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul P.J. Kuijper, consilier juridic și de domnul B. J. Drijber, membru al Serviciului Juridic, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale doamnei Meeusen, reprezentată de domnul P. J. M. Meeusen, ale Guvernului Țărilor de Jos, reprezentat de domnul M. A. Fierstra, șef al Serviciului de Drept European din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agent, și ale Comisiei, reprezentată de domnul P. J. Kuijper, în ședința din 19 noiembrie 1998,

după ascultarea concluziilor avocatului general, în ședința din 28 ianuarie 1999,

pronunță prezenta

Hotărâre

1. Prin ordonanța din 26 septembrie 1997, primită la Curte la 29 septembrie 1997, Commissie van Beroep Studiefinanciering a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 din Tratatul CE), mai multe întrebări preliminare privind interpretarea articolelor 48 și 52 din Tratatul CE (devenite, după modificare, articolele 39 și 43 din Tratatul CE), precum și a articolului 7 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2).

2. Aceste întrebări au fost adresate în cadrul unui litigiu între doamna Meeusen, reclamantă în acțiunea principală și Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep (denumită în continuare „IBG”), pârâtă în acțiunea principală, privind o cerere pentru o bursă de studii, depusă de doamna Meeusen, în temeiul Wet op de studiefinanciering (Legea privind finanțarea studiilor, denumită în continuare „WSF”) cu ocazia înscrierii sale la Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde din Anvers, instituție de învățământ superior.

3. Articolul 7 din Regulamentul nr. 1612/68 prevede:

„1. Un lucrător resortisant al unui stat membru nu poate, pe teritoriul altor state membre, să fie tratat diferit de lucrătorii naționali, pe baza cetățeniei sale...

2. Acesta beneficiază, pe teritoriul respectiv, de aceleași avantaje sociale și fiscale ca și lucrătorii naționali.”

4. În temeiul articolului 7, WSF se aplică:

„(a) studenților care au cetățenie olandeză;

(b) studenților care nu au cetățenie olandeză, dar care au reședința în Țările de Jos și care sunt asimilați olandezilor în materie de finanțare a studiilor, în temeiul dispozițiilor din convențiile încheiate cu alte state sau dintr-o decizie a unei organizații de drept internațional public, care este obligatorie pentru Țările de Jos;

(c) ...”

5. Finanțarea prevăzută de WSF este acordată direct studentului în vârstă de 18 ani și peste această vârstă. Aceasta constă într-o bursă de bază, a cărei valoare este independentă de veniturile părinților și o bursă suplimentară, a cărei valoare variază în funcție de veniturile părinților.
6. Conform articolului 9 alineatul (1) din WSF, numai studiile urmate într-o instituție olandeză dau naștere unui drept la finanțarea studiilor. Alineatul (3) prevede totuși o excepție de la această regulă, în favoarea anumitor instituții străine, care sunt asimilate unor instituții olandeze, în scopul aplicării WSF. Este cunoscut faptul că Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde din Anvers beneficiază de această asimilare.
7. Reiese din ordonanța de trimitere că doamna Meeusen, de cetățenie belgiană și care avea reședința în Belgia în perioada în care au avut loc faptele, și-a început studiile la Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde din Anvers în august 1993. Tatăl și mama sa au amândoi cetățenie belgiană și au reședința în Belgia. Tatăl său este directorul și unicul acționar al unei societăți al cărei sediu se află în Țările de Jos. Mama sa este angajată a societății respective două zile pe săptămână. Instanța de trimitere consideră că activitatea acesteia este reală și efectivă.
8. La 14 octombrie 1993, doamna Meeusen a solicitat IBG finanțarea studiilor sale în temeiul WSF.
9. Inițial, IBG i-a acordat finanțarea doamnei Meeusen, care a obținut o bursă de bază pentru perioada noiembrie 1993 – decembrie 1994, dar cererea acesteia a fost respinsă ulterior prin decizia din 2 octombrie 1994, prin care i s-a cerut, de asemenea, să ramburseze sumele deja primite. O reclamație împotriva acestui refuz de finanțare a fost, de asemenea, respinsă prin decizia IBG din 12 ianuarie 1995.
10. Ca urmare a respingerii reclamației sale, doamna Meeusen a introdus o acțiune în fața Commissie van Beroep Studiefinanciering. În fața acestei instanțe, doamna Meeusen a susținut că dreptul la o finanțare a studiilor nu poate să fie subordonat cerinței conform căreia copilul trebuie să locuiască sau să aibă reședința pe teritoriul statului membru în care părinții săi au un loc de muncă, la fel cum acest drept nu poate fi legat de cetățenie. În apărarea sa, IBG a susținut că părinții reclamantei nu pot fi considerați lucrători migranți, în sensul articolului 48 din tratat, având în vedere că aceștia nu locuiesc în Țările de Jos. Pentru ca o persoană să poată fi calificată drept lucrător migrant, ar trebui ca aceasta să aibă statutul de lucrător salariat și să își fi stabilit reședința în țara gazdă. În ceea ce privește lucrătorii frontaliери, la care face referire preambulul Regulamentului nr. 1612/68, este vorba de persoane care lucrează în imediata apropiere a unei frontiere.
11. În aceste condiții, instanța de trimitere a hotărât să suspende judecata și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„(1) (a) Situația, precum cea în speță, în care mama reclamantei este angajată de societatea al cărui director și unic acționar este soțul său, o împiedică pe aceasta să fie considerată ca fiind lucrător migrant în sensul articolului 48 din Tratatul CE și al Regulamentului (CEE) nr. 1612/68?

În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare litera (a):

(b) În Hotărârea sa din 26 februarie 1992, Bernini (cauza C-3/90, Rec. p. I-1071), Curtea a stabilit că o finanțare a studiilor, acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor, reprezintă,

pentru un lucrător migrant, un avantaj social în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68, în cazul în care lucrătorul continuă să își întrețină copilul. Într-un astfel de caz, copilul se poate prevala de articolul 7 alineatul (2), pentru a obține o finanțare a studiilor, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor lucrătorilor naționali și, în special, fără să fie impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința sa.

Această regulă rămâne pe deplin aplicabilă în cazul în care lucrătorul migrant trebuie să fie considerat ca fiind lucrător frontalier?

(c) Norma de drept care figurează în Hotărârea Bernini, astfel cum este reprodusă în întrebarea precedentă, se aplică și în cazul în care copilul unui lucrător migrant nu a locuit niciodată în Țările de Jos, astfel cum este cazul în speță?

(2) Este necesar să se interpreteze articolul 52 din Tratatul CE în sensul că garanția, care decurge din norma de drept care figurează în Hotărârea Bernini, astfel cum este reprodusă în prima întrebare litera (b), se aplică și în cazul copilului unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate independentă în alt stat membru?

Ce importanță trebuie să fie acordată faptului că respectivul copil nu a locuit niciodată în Țările de Jos și faptului că părintele nu locuiește în țara în care exercită activitatea independentă?

Cu privire la prima întrebare litera (a)

12. Prin această întrebare, instanța de trimitere dorește să afle, în esență, dacă faptul că o persoană este legată prin căsătorie de directorul și unicul acționar al societății pentru care aceasta exercită activitatea se opune ca această persoană să poată fi calificată drept „lucrător” în sensul articolului 48 din tratat și al Regulamentului nr. 1612/68.
13. Conform jurisprudenței constante a Curții, noțiunea de „lucrător”, în sensul dispozițiilor menționate anterior, are o sferă de aplicare comunitară și nu trebuie să fie interpretată restrictiv. Trebuie să fie considerată drept „lucrător” orice persoană care exercită activități reale și efective, cu excepția activităților cu o amploare atât de mică încât sunt considerate ca fiind pur marginale și accesorii. Caracteristica esențială a unei relații de muncă este reprezentată, conform acestei jurisprudențe, de faptul că o persoană efectuează, în decursul unei anumite perioade de timp, în favoarea unei alte persoane și sub conducerea acesteia, prestări de servicii, în schimbul cărora primește o remunerație (a se vedea, în special, Hotărârea din 3 iulie 1986, Lawrie-Blum, cauza 66/85, Rec. p. 2121, punctele 16 și 17 și Hotărârea din 12 mai 1998, Martínez Sala, cauza C-85/96, Rec. p. I-2691, punctul 32).
14. Faptul că persoana respectivă este legată prin căsătorie de directorul și unicul proprietar al întreprinderii nu este, în sine, de natură să afecteze această calificare.
15. Curtea a constatat, într-adevăr, în Hotărârea din 27 iunie 1996, Asscher (cauza C-107/94, Rec. p. I-3089, punctul 26), că directorul unei societăți, al cărui unic acționar este, nu își exercită activitatea în cadrul unei legături de subordonare, astfel încât acesta nu poate să fie considerat ca fiind un „lucrător” în sensul articolului 48 din tratat. Totuși, această soluție nu poate să fie transpusă automat soțului său. Relațiile personale și patrimoniale dintre soți, care decurg din căsătorie, nu exclud existența, în cadrul organizării întreprinderii, unei legături de subordonare, caracteristică unei relații de muncă.
16. Existența unei astfel de legături este un element care trebuie verificat de instanța națională.

17. Prin urmare, este necesar să se răspundă la prima întrebare litera (a), că faptul că o persoană este legată prin căsătorie de directorul și unicul acționar al societății pentru care aceasta exercită o activitate reală și efectivă nu se opune ca această persoană să poată fi calificată drept „lucrător” în sensul articolului 48 din tratat și al Regulamentului nr. 1612/68, având în vedere că aceasta își exercită activitatea în contextul unei relații de subordonare.

Cu privire la prima întrebare literele (b) și (c)

18. Prin aceste întrebări, care trebuie să fie analizate împreună, instanța de trimitere dorește să afle, în esență, dacă copilul unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate salariată în alt stat membru, păstrând, în același timp, reședința sa din statul al cărui resortisant este, se poate prevala de articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, pentru a obține o finanțare a studiilor sale, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor resortisanților statului în care este angajat resortisantul în cauză și, în special, fără să poată fi impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința copilului.

19. Astfel cum reiese din Hotărârea Bernini, menționată anterior, punctul 25, o finanțare a studiilor, acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor, reprezintă, pentru un lucrător migrant, un avantaj social în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, în cazul în care lucrătorul continuă să își întrețină copilul.

20. Guvernul Țărilor de Jos și guvernul german susțin că această regulă nu poate să fie extinsă la cazul unui lucrător frontalier. Tratatul egal prevăzut la articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 vizează, astfel cum reiese din al cincilea considerent, doar să faciliteze mobilitatea lucrătorilor și integrarea lucrătorului migrant și a familiei sale în statul membru gazdă. Acordarea de către statul gazdă, pentru copilul unui lucrător care locuiește cu familia sa în alt stat membru, unei finanțări în vederea urmării unor studii în străinătate nu face parte din acest context. O condiție privind reședința, precum cea impusă de legislația națională în cauză în acțiunea principală, este astfel justificată în mod obiectiv și proporțională cu obiectivul urmărit de Regulamentul nr. 1612/68.

21. Astfel cum a considerat Curtea în Hotărârea din 27 noiembrie 1997, Meints (cauza C-57/96, Rec. p. I-6689, punctul 50), acest argument nu ține seama de textul Regulamentului nr. 1612/68. Al patrulea considerent din regulamentul în cauză prevede, în mod expres, că dreptul la libera circulație trebuie să fie recunoscut „fără discriminare, lucrătorilor permanenți, sezonieri, frontaliери sau care își exercită activitatea cu ocazia unei prestări de servicii” și articolul 7 din același regulament face referire, fără rezerve, la un „lucrător resortisant al unui stat membru”. Curtea a dedus din acest lucru și a considerat, în Hotărârea Meints, menționată anterior, că un stat membru nu poate să subordoneze acordarea unui avantaj social, în sensul respectivului articol 7, condiției ca beneficiarii acestui avantaj să aibă reședința pe teritoriul național al statului în cauză.

22. Este necesar să se adauge că, în conformitate cu o jurisprudență constantă, principiul egalității de tratament, prevăzut la articolul 7 din Regulamentul nr. 1612/68, are ca scop, de asemenea, să împiedice discriminările în detrimentul descendenților care se află în întreținerea lucrătorului (a se vedea Hotărârea din 20 iunie 1985, Deak, cauza 94/84, Rec. p. 1873, punctul 22). Aceștia se pot prevala de articolul 7 alineatul (2), pentru a obține o finanțare a studiilor, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor lucrătorilor naționali (Hotărârea Bernini, menționată anterior, punctul 28).

23. Rezultă că, în cazul în care o legislație națională, precum cea în cauză în acțiunea principală, nu impune nici o condiție privind reședința copiilor lucrătorilor naționali pentru finanțarea studiilor acestora, o astfel de condiție trebuie să fie considerată ca fiind discriminatorie dacă este impusă copiilor lucrătorilor resortisanți ai altor state membre.
24. O astfel de condiție ar defavoriza, în special, lucrătorii frontaliери, care, prin definiție, au reședința în alt stat membru, în care locuiesc, de regulă și membrii familiei lor.
25. În lumina celor menționate, este necesar să se răspundă întrebărilor adresate că copilul aflat în întreținerea unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate salariată în alt stat membru, păstrând, în același timp, reședința sa din statul al cărui resortisant este, se poate prevala de articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, pentru a obține o finanțare a studiilor sale, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor resortisanților statului în care este angajat resortisantul în cauză și, în special, fără să poată fi impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința copilului.

Cu privire la a doua întrebare

26. Prin această întrebare instanța de trimitere dorește să afle, în esență, dacă copilul aflat în întreținerea unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate independentă în alt stat membru, păstrând, în același timp, reședința sa din statul al cărui resortisant este, poate să obțină o finanțare a studiilor sale, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor resortisanților statului în care este angajat resortisantul în cauză și, în special, fără să poată fi impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința copilului.
27. În această privință, este necesar să se amintească faptul că articolul 52 din tratat asigură beneficiul tratamentului național resortisanților unui stat membru, care doresc să exercite o activitate independentă în alt stat membru și interzice orice discriminare bazată pe cetățenie, care împiedică accesul la o astfel de activitate sau exercitarea acesteia. Astfel cum a constatat Curtea în Hotărârea din 10 martie 1993, Comisia/Luxemburg (cauza C-111/91, Rec. p. I-817, punctul 17), interdicția respectivă nu privește numai normele specifice, referitoare la exercitarea activităților profesionale, ci și, astfel cum rezultă din Programul general pentru eliminarea restricțiilor privind libertatea de stabilire (JO 1962, 2, p. 36), orice măsură care împiedică resortisanții altor state membre să desfășoare activități independente, prin tratarea diferită a resortisanților altor state membre în raport cu resortisanții statului în cauză, în temeiul unui act cu putere de lege sau al unui act administrativ al unui stat membru sau care rezultă din aplicarea unui astfel de act sau a unor practici administrative.
28. Această interdicție se aplică astfel impunerii unei condiții privind reședința în ceea ce privește acordarea unui avantaj social, în cazul în care s-a constatat că această condiție are un caracter discriminatoriu (Hotărârea Comisia/Luxemburg, menționată anterior, punctul 18).
29. Principiul tratamentului egal astfel enunțat este, de asemenea, destinat să împiedice discriminările în detrimentul descendenților care se află în întreținerea lucrătorului independent. Prin urmare, acesta se opune impunerii unei condiții privind reședința, precum cea prevăzută de legislația națională în cauză, care, astfel cum s-a afirmat la punctul 23 din prezenta hotărâre, trebuie să fie considerată ca fiind discriminatorie.
30. Având în vedere cele menționate anterior, este necesar să se răspundă la a doua întrebare că copilul aflat în întreținerea unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate independentă în alt stat membru, păstrând, în același timp, reședința sa din statul al cărui resortisant este, poate să obțină o finanțare a studiilor sale, în aceleași condiții ca și cele

aplicate copiilor resortisanților statului de stabilire și, în special, fără să poată fi impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința copilului.

Cu privire la cheltuielile de judecată

31. Cheltuielile efectuate de către Guvernul Țărilor de Jos, guvernul german, precum și de către Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA (Camera a cincea),

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de către Commissie van Beroep Studiefinanciering, prin ordonanța din 26 septembrie 1997, declară:

- 1) **Faptul că o persoană este legată prin căsătorie de directorul și unicul acționar al societății pentru care aceasta exercită o activitate reală și efectivă nu se opune ca această persoană să poată fi calificată drept „lucrător” în sensul articolului 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE) și al Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității, având în vedere că aceasta își exercită activitatea în contextul unei relații de subordonare.**
- 2) **Copilul aflat în întreținerea unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate salariată în alt stat membru, păstrând, în același timp, reședința sa din statul al cărui resortisant este, se poate prevala de articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, pentru a obține o finanțare a studiilor sale, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor resortisanților statului în care este angajat resortisantul în cauză și, în special, fără să poată fi impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința copilului.**
- 3) **Copilul aflat în întreținerea unui resortisant al unui stat membru, care exercită o activitate independentă în alt stat membru, păstrând, în același timp, reședința sa din statul al cărui resortisant este, poate să obțină o finanțare a studiilor sale, în aceleași condiții ca și cele aplicate copiilor resortisanților statului de stabilire și, în special, fără să poată fi impusă nici o condiție suplimentară referitoare la reședința copilului.**

Puissochet

Gulmann

Jann

Edward

Moitinho de Almeida

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 8 iunie 1999.

Grefier
R. Grass

Președintele Camerei a cincea
J.-P. Puissochet